

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

MOTSHEANONG/PHUPJANE 2025

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 9.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le ditlwaelo tsa Tshebediso ya puo	(30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka tlhoko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

KAROLO YA A: Metsotso e 50	
KAROLO YA B: Metsotso e 30	
KAROLO YA C: Metsotso e 40	
10. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang. ...

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehlwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka tlhoko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA A

MOLAO O SIRELETSANG DINTLHA TSE IKGETHILENG TSA MOTHO KA MONG (POPI ACT)

- 1 Molao o sireletsang ho phatlalatswa ha dintlha tse ikgethileng tsa motho ka mong ntle le tumello ya hae (*POPI Act*) o kentswe tshebetsong ka la 13 Pudungwana 2013. Mabaka a susumeditse mmuso hore molao ona o kenngwe tshebetsong ke ha ho fumanwa hore ho se ho le bobebe ho batho ho fumana dintlha tse ikgethileng tsa ba bang, le ho di sebedisa ka tsela e fosahetseng ntle le tumello ya beng ba tsona! Batho ba bang ba se ba ile ba amohuwa boahi ba bona le ho nkelwa boitsebiso ba bona ka boqitolo. Ba bang ba iphumana ba lweba ka hara mekitlane eo ba sa tsebeng letho ka yona. Ba bang ba iphumana ba se ba nyadisitse le batho ba sa ba tsebeng hohang! Hona ho bakile ditsetlebo tse ileng tsa qosa mmuso wa Afrika Borwa ho loha mano a ho fedisa ditsetlebo tseo tse neng di thiba letsatsi. 5 10
- 2 Ka dinako tse ding o fumane ho neheletsanwa ka ditshwantsho tsa batho ho marangrang jwalo ka papadi ya lesokwana ntle le tsebo ya beng ba tsona. Ka nako e nngwe e ba ditshwantsho tse bontshang diketso tsa thobalano. Tjhe, ke ditlhomong tse tshabehang e le kannete ha makunutu a motho a behwa pepeneneng! Ka dinako tse ding ho phatlalatswa ditshwantsho tsa batho ba amehileng dikotsing tsa makoloi tse sisimosang mmele marangrang a kang feisebuku le whatsapp. Ha kotsi e qeta ho etsahala, ho na le batho ba sa di hadikelang ho di ja, ba nkang ditshwantsho tsa ketsahalo eo. Ditshwantsho tsena di ka tshela mawatlle ka ho panya ha leihlo feela. O fumane hore beng ba mahlatsipa ba iphumanela ditaba tsa kotsi ena ka tsela e fosahetseng ho marangrang ntle le ho thojwa maikutlo pele. Sena se ka lebisa moo ba ka harohang matswalo mme ba wa ke pelo kapa hona ho ikela masihlwane. Ka nako eo monki wa ditshwantsho yena o ntse a ja mabele a sa natse tshenyo eo a e bakileng. 15 20 25
- 3 A mang a mabaka a qobelletseng mmuso ho kenya molao ona tshebetsong, ke ho kwetelwa (ho jeleng setsi matsatsing ana) ha bana ba banyane. Bakwetedi ba bana ba fumana tlhahisoleding eo ba e hlohang, e kang mabitso a bana, a batswadi ba bona le diaterese tsa moo bana ba dulang teng ho marangrang. Ha ba se ba iphumanetse dintlha tse felletseng ka bana bana, ebe dinonnnori tsena di a nyenyelepa ho ya dikolong tseo bana bana ba kenang ho tsona. Di fihle he, di roke matitjhere mahlwana a naketsana ka hore ba re ba ronngwe ke batswadi ba bana bao ho tlo ba lata. Ka nako eo, batswadi lapeng ba behile matsoho diphatleng, ba lebelletse ho kgutla ha bana ba bona dikolong empa ho se be le nko ho tswa lemina. 30 35

- 4 Ka mona beng ba dikgwebo le bona ba ikeme lepaketla ho founela batho e le ho phatlalatsa dikgwebo tsa bona. O fumane hore ka letsatsi motho o fumana mehala e thibang letsatsi. Ha ho phutholoha, motho ya letsetswang ha ho na moo a nang le kamano teng le borakgwebo bana. Motho a ipotse hore dinomoro tsa hae borakgwebo bana ba di nkile kae. Ho ya ka molao ona, ke phoso e kgolo hore borakgwebo ba fetisetse tlhahisoleseding ya bareki ba bona dikgwebong tse ding ntle le tumello ya bona. Ke ka hona ha o etsa selekane le kgwebo e itseng o tlatsang foromo moo o dumelang hore kgwebo eo e ka fetisetsa tlhahisoleseding ya hao ho dikgwebo tse ding. 40
- 5 Matsatsing ana baithuti ba materiki le bona ba se ba saeniswa diforomo tsa *POPI Act* pele ba ngola ditlhahlobo tsa bona tsa makgaolakgang. Diforomong tseo, baithuti ba fana ka tumello ho mmuso ho phatlalatsa diphetho tsa bona masedinyaneng kapa hona ho etsa diphuputso ka tsona. 45
- 6 Molao ona o tlama batho maoto le matsoho hore pele ba phatlalatsa eng kapa eng marangranng, ba kope tumello ho beng ba tlhahisoleseding eo. Ha motswadi a etseditse ngwana wa hae mokitjana wa letsatsi la hae la tswalo mme a memme bana ba bang, ke tlolo ya molao hore a phatlalatse ditshwantsho tsa bana bao a ba memmeng marangranng ntle le ho fumana tumello ho batswadi ba bana bao. Motswalle wa hao wa hlooho ya kgomo, a ka o makalla kgotla ha o ka hlahisa setshwantsho sa hae mmoho le wena marangranng ntle le tumello ya hae. Le ho kenngwa sehlopheng sa whatsappo ntle le ho tsebiswa e ntse e le ho roba molao ona. 50 55
- 7 Borakgwebo ba sa ikamahanyeng le molao ona ba ka lefa bonyane dimilione tse leshome tsa diranta kapa kgwebo tsa bona tsa kwalwa ho tu! Motho ya ka tlolang molao ona a ka iphumana a tobane le letsoho le matla la molao mme a ka iphumana a hwehla tjhankaneng dikgwedi tse leshome le ho feta. Ho na le dintho tse nyane tseo re ka ikenyang tshotso dinaleng ka tsona mme ra iphumana re le kamoo thakadi e fatelang kateng ebile re kgabile ka direkoto tsa tlolo ya molao ka boswaswi. 60

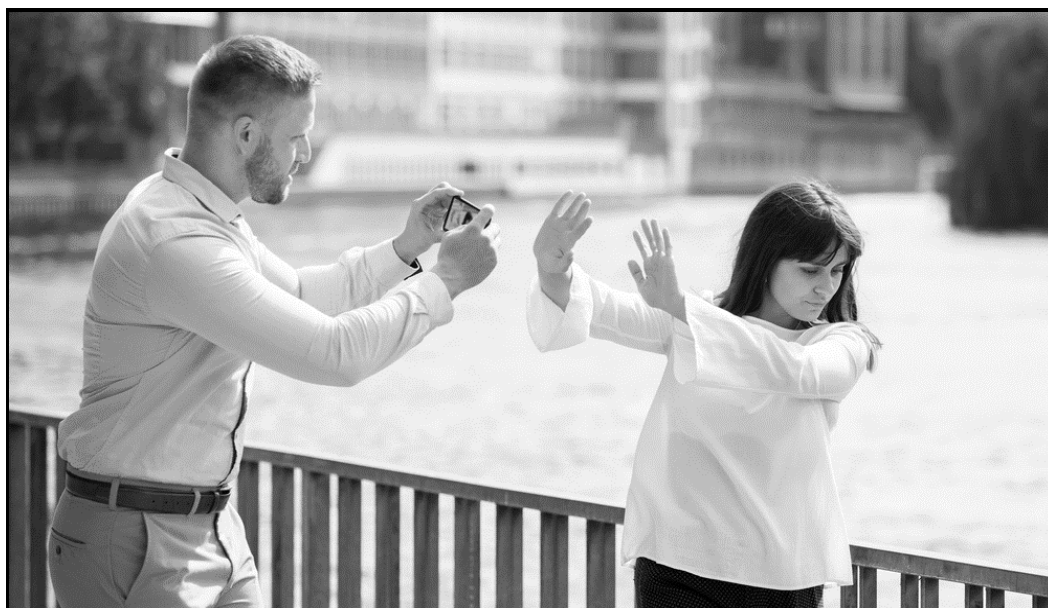
[E fetoletswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho <http://law.mandela.ac.za/Staff> – LA Ndimurwimo, August 2018]

- 1.1 Bolela hore *POPI Act* ke eng. (1)
- 1.2 Bolela hore *POPI Act* e kentswe tshebetsong ka selemo sefe. (1)
- 1.3 Fana ka mabaka A MABEDI a qositseng mmuso ho kenya molao wa *POPI Act* tshebetsong. (2)
- 1.4 Akaretsa mokgwa o sebediswang ke bakwetedi ho kwetela bana ba dikolo. (2)
- 1.5 Ke mefuta efe E MMEDI ya ditshwantsho tse fosahetseng tse romellwang marangranng? (2)
- 1.6 Maele a fumanwang moleng wa 36, a na le kgahlamelo efe moleng oo? (2)
- 'ba ikeme lepaketla'** (2)

- 1.7 Ebe molemo wa mantswe ana a hlahang moleng wa 45 a reng, baithuti ba materiki ba saeniswe diforomo tsa *POPI Act* ke ofe? (1)
- 1.8 Ke ntho efe e bosula e ka hlahelang batho ba romelang ditshwantsho tsa batho ba bang ntle le tsebo ya bona? (2)
- 1.9 Ho ya ka seratswana sa 6, ke hobaneng ha e le tlolo ya molao ha motswadi a romella ditshwantsho tsa moketjana wa bana marangranng? (2)
- 1.10 Lokodisa dintlha TSE THARO tse bosula tse ka etsahalang ha batho ba romela ditshwantsho marangranng ha kotsi e qeta ho etsahala. (3)
- 1.11 Hlalosa se ka etswang ke matitjhere dikolong ho etsa bonnete ba hore bana ba bolokehile kgahlanong le ho kwetelwa. (2)

Bala le ho boha tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA B

[Setshwantsho se nkuwe ho [Pinterest.com](https://www.pinterest.com)]

- 1.12 Hlalosa se etsahalang temeng e ka hodimo. (2)
- 1.13 Puo ya mmele ya mosadi ya setshwantshong e re bolella eng ka maikutlo a hae? (2)
- 1.14 Na o ka re se etswang ke monna ya tshwereng founu se nepahetse kapa se fosahetse? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
- 1.15 Bolela ntho E LE NNGWE e ka etswang ke mosadi enwa ka mora ketsahalo ena. (1)
- 1.16 Bontsha hore ditaba tsa TEMA YA A di nyalana jwang le setshwantsho sa TEMA YA B. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o bontshang kotsi e bakwang ke ho tsuba *hubbly bubbly*.

ELA TLHOKO: O lebeletswe ho etsa tsena tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**KOTSI E BAKWANG KE HO TSUBA *HUBBLY BUBBLY***

Hubbly bubbly ke mokgwa o motjha wa ho tsuba oo batjha ba o hlanyetsang haholo. E tsujwa ka tjhupu eo ho yona ho kentsweng metsi a tswakilweng le dinkgisamonate. Moo batjha ba dutseng teng boithabisong, o tla fumana ba bokanetse ntho ena. Mokgwa ona wa ho tsuba o kotsi haholo empa ba e sebedisang ba ka o kwenya bokweditana ha o ka leka feela wa ba hlaba malotsana ka bobbe ba yona.

Mosi oo ba o hulang o fetela matshwafong ka ho otloloha mme o etsa tshenyo e kgolo hoo o fumanang matshwafo a motho e se e le matanta, malolo ka sebele. Ha matshwafo a se a senyehile, o fumane motho a se a hohlola a sa qete. Lentswe lona ha ke sa bua! Ditsubi tsa yona o ka fumana di hweshetsa ha di re di a bua. Makgwaba a boya ka kwano papisong le tsona. *Hubbly bubbly* le sikarete ke diyathoteng di bapile hobane bobedi ba tsona di entswe ka *nikothine* e tshwarisang motho mofetshe wa molomo. O ka fumana melomo ena e le mefubedu ebile e le dibebe.

Ka lehlakoreng le leng e baka tshenyo e kgolo mareneneng a motho. Marenene ana o tla fumana a le mafubedu ebile a qhitsa madi. Bohloko ba ona e le bo mona bo otlang pelo. O tla fumana sebete se butswitse ke mosi wa sehlahiswa sena. Motho wa teng o ikgutsufaletsa matsatsi a ho phela hobane ha sebete se fela, motho a ka hloka hahala ka ho panya ha leihlo.

Ntho e utlwisang bohloko ka ho fetisisa ke hore ditsubi tsa kakakana ena o tla fumana di sielana sebaka ho hula tjhupu e le nngwe mme sena se di beha kotsing ya ho fumana di na le mafu a tshwaetsano a kang lefuba, *covid* le a mang. E tshwana le sikarete ka hore ha o itlwaetsa sona ho thata ho se tlohela. Motho o e batla ka mahlo a matsho. Batjha, le se kgahlwe ke metswalle hobane hamorao le ka iphumana le llela lebesa le qhalaneng. Hopolang hore bophelo bo tla hang feela.

[E fetoletswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho www.bubblyhookah.co.za]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

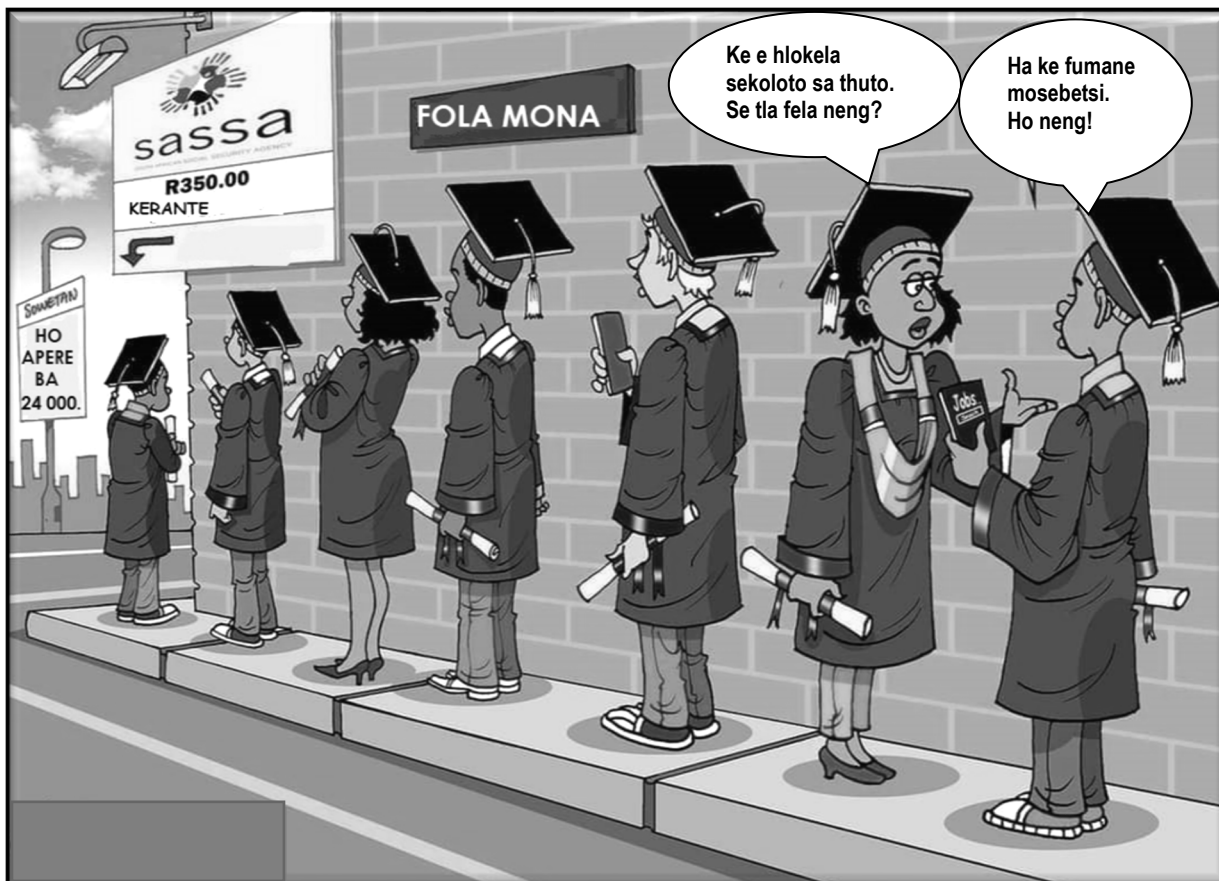
[Setshwantsho se nkuwe ho www.brandi.co.za]

- 3.1 Ke eng e re bolellang hore sekolo see se fana ka thuto e ikgethileng feela, e seng ka dithuto tse ngata tse fapaneng? (2)
- 3.2 Puo ya mmele ya motho ya nomorilweng 1 e re bolella hore o ... kaha o phuthile matsoho. (2)
- A tshohile
B tenehile
C itshepile
D hlona
- 3.3 Fana ka bohlokwa ba tshebediso ya mongolo o moholo lentsweng lena 'TJHESE'. (2)
- 3.4 Hobaneng ha mmapatsi a sebedisitse websaete feela papatsong ee, a sa fana ka dintlha tse ding tsa kgokahano? (2)
- 3.5 Tshohla bohlokwa ba ho bapatsa ditshebeletso tsa univesithi bilibotong. (2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[Setshwantsho se nkuwe ho tswa lesedinyaneng la *Sowetan*, 20 February 2023]

4.1 Ke hobaneng ha mokhathunu a behile boto palong ya lebone la mmileng? (2)

4.2 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang:

Lentswe lena 'ho neng' le na le tshusumetso efe ho mmadi?

- A Kgalefo
- B Tshomo
- C Tlotlollo
- D Kgauhelo

(2)

4.3 Ebe mokhathunu o re hlokomedisa eng ka merabe e fapaneng ya batho ba folletseng kerante? (3)

4.4 Manolla maemo a totobatswang ke khathunu ka batho ba apereng dipurapera ba fotseng mola kantorong ya SASSA. (3)

[10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F

1	Ha Mopresidente wa naha a ne a fana ka puo ya hae ya ho kwala selemo ka 2022, o ile a ntsha maikutlo a hae tjena: 'Maafrika Borwa ebe re entseng ha selemo sa 2022 se re tliseditse mathata a mangata tjee? Re bile le mathata a tlhokeho ya mosebetsi, bofuma le ho nyoloha ha ditlolo tsa molao. Ka hodima tsena tsohle naha e ile ya tobana le ditheko tse hlwang mekwalaba tsa dijo, ho kgaoha ha phepele ya motlakase le kgaello ya metsi. Re iphumane re imetswe ke tahlehelo ya ba malapa a rona e hlotsweng ke dikoduwa tse ngata.'	5
2	'Ho bile le dikoduwa tse sisimosang mmele tse sentseng maphelo a batho le mesebetsi. Diketsahalo tsena di kenyeletsa dikgohola, dikotsi tsa makoloi, mafu a ditameneng, ho heleha ha mabota a letamo, ho kangwa ke metsi, mello ya metseng ya baipehi le ho phatloha ha teraka ya tanka ya mafura Boksburg, e nkileng maphelo a batho ba 41.'	10
3	'Hona selemong sena ho bile le ditlaleho tsa bahlankana ba hlokahalletseng lebollong sehle sa hlabula. Nako e neng e tlameha ho ba ya thabo le nyakallo, ya fetoha nako ya maswabi le ditsikitlano tsa meno.'	15
4	Ha a dihela dikgala, Mopresidente wa naha o ile a lebisa dithapelo le kuti welobohloko ho malapa ohle a lahlehetsweng ke beng ka ona. Hodima tsohle tse etsahetseng selemong sa 2022, setjhaba se tlameha ho dula se thabile mme se na le tshepo. A re le ha e le mona re feta ka hara difefo, qetellong di tla kgutsa.	20

[E qotsitswe ho tswa ho Vukuzenzele <https://www.vukuzenzele.gov.za>]

- 5.1 Hlalosa lebaka le entseng hore Mopresidente a qale puo ya hae ka lebotsi temeng e ka hodimo meleng ya 3 le 4. (2)
- 5.2 Sepheo sa mongodi ke sefe ka ho sebedisa tatolano ya mantswa meleng ya 15 le 16? (2)
- 5.3 Na polelo ee '... le ha e le mona re feta ka hara difefo empa qetellong di tla kgutsa' e loketse phethelo ya tema ee? Hlalosa. (3)
- 5.4 Tshohla kamano e teng dipakeng tsa polelo ena 'dikoduwa tse sisimosang' le ditaba tsa tema. (3)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70